

Ізтай М?мбетов

Сал Сары

Ізтай Мәмбетов

Сал Сары

«Public Domain»

Мәмбетов І.

Сал Сары / І. Мәмбетов — «Public Domain»,

Содержание

САЛ САРЫ	5
Конец ознакомительного фрагмента.	14

ІЗТАЙ МӘМБЕТОВ САЛ САРЫ

САЛ САРЫ

Ахмет Жұбановқа арналады

ІЗТАЙ МӘМБЕТОВ

(1929–1974)

Толғау

Ертеде сері де өткен, серке де өткен,
Ел іші еміреніп еркелеткен.
Кім білсін, құмары ма, мұрады ма,
Өмірін өнегелі ертектеткен.

Ер өткен ел табынған бір өзіне,
Қыз өткен жұрт қызыққан мінезіне.
Ошаққа ошарылып сорлы да өткен,
Жігері күн езіле, түн езіле.

Бай өткен бұлықсыған барлығына,
Би өткен ұлықсыған жарлығына.
Талайлар түнде ұрланып, таңда жортып,
Тағдырдың көнбей өткен тарлығына.

Ақындар той-думанды алқалаған,
Күйшінің бармағынан бал тараған.
Жез таңдай шешен де өткен, көсем де өткен
Халықтың қасіретін арқалаған.

Солардың бірі маған үн қатады,
Алыстан шемен сырын тыңдатады.
Қайраты құлшындырып, сүйсіндіріп,
Қайғысы қабырғама шым батады.

Жан еді жалындаған өртке бейім,
Көтерген өнерімен көп мерейін.
Қасына қаһарлы еді қаңтар-сынды,

Досына дарқан еді көктемдейін.

Жаралған жан емес-ті шерге бейім,
Тұсаған тағдыры бар, мен не дейін.
Әйтеуір шаттығына шалқиын да,
Толғанса, өзімен бір тербелейін.

Ал кеттім, әл жеткенше жосылайын,
Көңілдің бола берсін хошы дәйім.
Кешегі арманда өткен Сал Сарының
Үніне өз үніммен қосылайын.

Көкжидеде

Қыз Қосан әр қыздардың Құдайындай,
Өзге қыз судың шалшық лайындай.
Қарама, қасқа Қосан, көзің шыққыр,
Көзіңе көзім түссе, жылаймын да-ай!

Сары

Қоңыр кеш, дала кеші желі тымық,
Саф ауа қалықтаған жеңіл, тұнық,
Шалғынды шырша тоғай құсқа толып,
Сімірген салқын лепті жер ынтығып.

Қызартып күн жалқының төбелерді,
Құлпыртты желкілдеген көделерді.
Жалтылдап соңғы нұры су бетінде,
Жылжып жай көкжиекке шөге берді.

Басылып жалшы үні де, мал шуы да,
Жай тауып бай көңілі байсуына,
Ақ үйлер, қараша үйлер ірге түріп,
Жап-жаңа қанып алған шай-суына.

Бұл ауыл – ауылы еді Сидақ байдың
Жастары сауық құрмай бір жатпайтын.
Қосылып ақын, әнші өнерпаздар,
Көрікті Көкжидені күй қаптайтын.

Көкжиде мөлдіреген көл еді бір,
Қаз қонып, үйрек ұшып, өреді құр.
Қоғасын қоңыр самал қозғап ойнап,
Айдынын айлы түнде өбеді нұр.

Думан боп күнде көлдің төңірегі,
Ән мен күй тамылжып кеп төгіледі.
Қызықтап қыз-бозбала жастық шақты,
Жүректің қалауына беріледі.

Кінә жоқ, мейлі жастар сайрандасын,
Барында қатар-құрбы жайраңдасын.
Ертең-ақ кетеді қыз ұзатылып,
Кім білсін, қалдырар ер қайда басын.

Өзім де осындайда отыра алман,
Кеудемді кернейді де нөпір арман,
Дулы кеш, сауық десе желігемін,
Қырыққа болсам-дағы жетіп алған.

Әлі де басылмаған албырттығым,
Табар ол күні жетпей нағып тыным.
Бойымды буады ыза, көрсем егер
Біреудің ерте есейген салғырт түрін...

Бүгін де қызды думан көл қасында,
Құрылған алтыбақан дөң басында.
Мамық кеш, салқын ауа бой сергітіп,
Айнала жарқылдаған толды асырға.

Әнші қыз әткеншекте тербетіліп,
Бозбала қиылады жерде тұрып.
Сол шақта екі жүрек жалғасқандай,
Соғады бірге тулап, бірге тынып.

Кенеттен бар төңірек тынып қалды,
Тербелмей алтыбақан тұрып қалды.
Тып-тыныш маужыраған мезгілде осы
Ауылға басқа бір ән жуықтады.

Жуықтап келе жатты басқа бір ән,
Қалықтап асқақ үні аспанынан.
Шымырлап ұйыды да қаймақты көл,
Шаңқ етіп, қоя қойды таста қыран.

Тастай сап ақсүйегін бала-шаға,
Кәрілер шақшаларын қаға сала,
Қатындар жаулықтарын ала сала,
Мәз болды келе жатқан тамашаға.

Ән баурап, ынтызар ғып, алып есті,
Баршасы: «Сары ғой бұл, Сары!» десті.
– Құрбылар, қарсы алайық сый-құрметпен,
Созайық таңға дейін сауық-кешті! –

Деп қалған қыз бетіне қаны шығып,
Қан емес, кететіндей жаны шығып,
Тұр жайлап, бал-бұл жанып, тым асығып,
Жеткенше құмар болған әні сүйіп.

Қыз екен бидай өнді, жар қабақты,
Қара көз, қыр мұрынды, бал тамақты.
Өзгеден бойшаң біткен сұлу тұлға
Өзіне жігіттерді сан қаратты.

Бірақ та батып ешкім тіл қатпаған,
Дүрсілігін жүрегінің тындатпаған.
Келеді еркін өсіп, бұла қыз боп,
Атанып кәмшат бөрік бұлғақтаған.

Қос бұрым қос жыландай иретілген,
Қос етек бұлаң қағып сүйретілген.
Ортада тұр ойнақтап, жалт-жұлт етіп,
Құлындай қолға жаңа үйретілген.

Сидақтың сылаң өскен Қосаны бұл,
Осындай ойын-тойға қосады нұр.
Әйтсе де жастайынан қалың беріп,
Айттырған әлдекімнің қосағы бір.

Қосанды қалың жатқан Қабақ елі,
Бақтағы бұлбұлына балап еді.
Ұзамай ұзатылмақ Төртқараға,
Көреді маңдайынан бара нені.

Есімін көп есітіп Сал Сарының,
Жүретін ойлап өзін, аңсап үнін.
Міне, енді кездесетін сәті келіп,
Жас ару жоғалтып тұр жан сабырын.

Жақындап бірте-бірте ән келеді,
Қыз-қырқын үстін сипап сәнденеді.
Қосан тұр бір қызарып, бір бозарып,
Жүрегі сезетіндей әлденені.

Баяулап ән бітті кең тыныспенен,
Со бойда сыпайы бір жүріспенен,
Астынан жаңа туған жарық айдың
Жарқ етті ер-тұрмандар күмістеген.

Аттардың жып-жып етіп аяқтары,
Сумаңдап көл басына таяп барды,
– Құрбылар, думан қызсын, орта толсын! –

Деп бірі күткендерге қарап қалды.

– Кемтігі толсын онда өздеріңмен, –
Деп Қосан араласты сөзге бірден.
Барлығы ортадағы дәу жігітті
Ұрланып жеп барады көздерімен.

Қапсағай, ер мұрынды жігіт еді.
Келбеті көрген жанды жібітеді;
Әнімен, сәнімен де сері Сары
Секілді жас қауымның гүлі тегі.

Бір-бірін қыз бен жігіт біле-тұғын,
Сырттай тек ынтызар боп жүре-тұғын.
Ұғысты ұлы сырды қас-қабақтан,
Тапқандай дос көңілдер, міне, тыным.

Қайтадан қызды думан дуылдаған,
Жаңағы жақсы күймен суынбаған.
Кейбіреу әншіінде әнші атанған
Өгіздей аузын үнсіз буып алған.

Соны айтып қыз-келіншек әзілдесті:
– Қайтсін-ай, дауыс та жоқ, әні де ескі.
Өздері өлеңдетіп сонан кейін,
– Енді, айтсын әнші Сары, Сары! – десті.

– Қосылсын Қосан оған, – деді бірі, –
Ашылсын әсем әнмен көңіл кірі...
Сол екен, әткеншектен қыз бен жігіт
Жүректің нәзік сырын төгілдірді...

Құрбым-ау, жас күніңді ал жадына,
Көз салып отыз жастың аржағына.
Қасына қалаулыңның тұңғыш барып,
Өн бойың бөленбеп пе ед жалынға?

Көңілің кенелгендей тұнық нұрға,
Сүйіндің сұлу түннен сыр ұқтың да,
Сондағы аттай тулап алып ұшқан
Дүрсілін қос жүректің ұмыттың ба?..

Дәл сондай күйде қазір Қосан, Сары,
Айтылып жатыр әнмен дос аңсары.
Бір-бірін көрмесе де адаспапты.
(Жастықтың жалын атқан осы-ау сәні.)

Қалжырап тап мұндайда бар ма талған? –
Тарады сауық-сайран таңға таман.

Ұйқысыз осы түнді өткізіпті
Жас түгіл кемпір менен шал да тамам.

Болса да Қосан – Сары, сірә, ғашық,
Бұл жолы тілдескен жоқ сырлар ашып.
Лебізін махаббаттың білісті тек.
Қыз қалды, кетті жігіт қырдан асып.

Жігітпен соны әуез бар кеткен бірге,
Сол, міне сыр құяды көп көңілге.
Қыз тұрды, ауыл тұрды құлақ түріп
Алыстан еркін шалқып жеткен үнге:

«Қыз Қосан әр қыздардың Құдайындай,
Өзге қыз судың шалшық лайындай.
Күте бер, сұлу Қосан, үміт үзбе,
Жетермін осы жаздың бір айында-ай».

Абақтыда

Батақтың баласы едім тұтқындағы,
Көмекей көрінбейді жұтқындағы.
Би-болыс, арыз салып жата берші,
Мен де бір қызыл түлкі батқылдағы.

Сары

Тұтқынды табиғаттың өзі аяды,
Шілде өтіп, болып қапты жаз аяғы.
Соғады салқын самал Ырғыз жақтан,
Мазасыз күндер енді азаяды.

Өзі тар, өзі аласа абақтыны,
Тұратын аңызқтың жалап тілі.
Ыстықтан ығыр болған кіріптарды
Бүрге де боршалайтын талап, түгі.

Бір жақтан қарауылшы қалшылдаған,
Қит етсе қаһарланып қамшыны алған.
Бітеді әлсіздердің демі кейде,
Қанын да бір сүрте алмай тамшылаған.

Қалжырап бүгін де бір өлді кәрі,
Қуарып жастардың да солды бәрі.
Сарғайған Сарының да шөлі қанбай,
«Қара шай бір қайнатым болды дәрі».

Ойлап па кезде мұны ол ұсталар?
Жармола жерім деп не қоныстанар?
Амалсыз ала жаздай азап шекті,
Қасында қазақ та бар, орыс та бар.

Ол, міне, бесін болған мезгіл жетіп,
Бастады бір әуенді безілдетіп.
Көк тұтқын құлақ түріп ұйып қапты,
Ерлік те, өрлік те бар сезімге елтіп.

«Баласы мен Батақтың атым батыр,
Ішінде қараңғы үйдің бұ да жатыр.
«Баспақшы басқа түссе» деген сөз ғой,
Төсексіз қу тақтайға жаттық ақыр».

Ән кетті қанат қағып көкке бірден,
Ащы айқай, алапат күш, өктем үнмен.
Шыққандай қақыратып абақтының
Төбесін көмкерілген көк темірмен.

Биікте бір нүктеде тұрды қалқып,
Тамсанып, тұла бойды шымырлатып.
Сонан соң сыбырлатып, сыр ұрлатып.

Ән бітті, әнші тынды ойға батып,
Жантайды ағаш нарды ойбайлатып,
«Сабаздың дауысын-ай!» – деп сүйсінді,
Тұтқындар отырғандай той-тойлатып.

Бір сәтке қайғы-қасірет ұмытылды,
Көкейде Сарының тек үні тұрды.
Қамыққан қайран көңіл әркімдегі,
Серпіліп биігіне бір ұмтылды.

Қошамет көрсеткен жұрт дабырына
Күзетші жетіп келді тағы ұрына.
Бақырып, балағаттап, кәрін төкті,
Сарының тіл тигізіп сабырына.

Бармағын шайнап батыр сол шағында,
Сыпырып кекті тердің моншағын да.
Деп қалды: – Әттең, иттер, жолығар ма ең
Сонау бір, сонау жатқан Шөлшағылда! –

Сонан соң солдат сөзін елемеді;
Ойына өткен күндер келе берді;
Сағынды қыз Қосанды, Тарлан атты,
«Жас пері, әнші Сары» деген елді...

Еске алды қыз Қосанды бұл алыстан,
Бір сәтті сыр айтысқан, құлай құшқан:
Түн еді-ау көзге түртсе көрінбейтін,
Жалмардай ғұмырыңды ұрлай дұшпан.

Тұңғиық түннен батыр қорықпаған,
Қауіпті жолда қашан жорытпаған.
Және де бүгінгі түн өзгеше түн,
Өзгеше көңіліне толыпты арман.

Келеді жалғыз өзі Қосанына,
Жасырын жолықпақшы қосағына.
Себебі Мырзағұл мен Шолан болыс,
Кір бүркіп, тіл тигізген дос арына.

Жар сапты бүлініпті қыз аты, – деп,
Өзін де жазғырыпты бұзақы, – деп.
Әйтеуір, олар айтса – батыр Сары
Жанының бүтіні жоқ, сызаты көп.

Дау-шарын Алтон – Қызай арасының,
Бітпейтін мал ашуын, жан ашуын
Сарының бір басына үйіп-төгіп,
Өршіткен өштігі мол дала шуын.

Бір шықса, басыла ма өрт далада,
Бар хабар жеткен жансыз Төртқараға.
Ол жақ та іші қайнап, тісін қайрап,
Депті ғой: – Қайтарылсын кек табанда.

Соңына түссе-дағы бәрі бірдей,
Жүр шошу көңіліне әлі кірме.
Қамшысын нықтай ұстап мырс етті ол:
«Мырзағұл іс қылады әлін білмей».

Жетті де Көкжиденің жағасына,
Тарланнан түсті қарғып Сары асыға.
Беттеді сегіз қанат сәнді ордаға –
Жүректің жазылмайтын жарасына...

Бұлықсып жатыр Қосан төсегінде,
Елемей қастың сөзін, өсегін де.
Әкенің аялаған ерке қызы
Біледі көп екенін досы елінде.

Біледі Төртқараға кетерін де,
Жегіліп бір жаманның жетегіне.
Біледі Сарысынан шын ажырап,

Өмірі өксуменен өтерін де.

Әкенің барып бүгін ол қасына,
Бостандық тілеп еді бір басына,
Қар Сидак қайыспады, жібімеді.
Айтылды айтылатын сыры ашыла:

– Жан балам, бостан-босқа желікпегін,
Жасыңнан не істесең де ерік бердім.
Бетіңнен қаққан жоқпын, сөккен жоқпын,
Өзіңе, өзіңе тек сеніп келдім.

Халықтың қаңқу сөзін елемедім,
Жазықсыз жабырқансаң, жебеп едім.
Сөйткен сен ата-баба ғұрпын бұзып,
Билік бер дегенің бұ, не дегенің?

Буынсыз жерге енді пышақ ұрма,
Ұятқа қала алмаймын бұл шағымда.
Барасың атастырған адамыңа,
Сол болмақ сыйларың да, құшарың да...

Әкесі байлам айтты бүй деп бүгін,
Біледі Қосан оның бір беттігін.
Ол көнді, көнбеді кім тағдырына,
Амалсыз жат құшаққа кірмепті кім?

Сонда да Сары болар аңсағаны,
Сары деп шыққан күнді қарсы алады.
Сары боп кешкі жалқын алауласа,
Сары боп сипар беттен таң самалы...

Қосанды осындай бір күйде жатқан
Тосын үн селк еткізді ірге жақтан.
Сарысын таныған қыз тұрып еппен,
Есікті ашты ақырын түнде жапқан...

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.